

Kanssa, kans ja kaa – postposition muutoksen tarkastelua

Johdanto

Tarkastelen tässä kirjoituksessa suomen puhekielessä, erityisesti nuorten puheessa, yleistynyttä *kanssa*-postposition lyhentyneitä ja usein substantiiviin kiinnittyneitä muotoa *kaa* kieliopillistumisen näkökulmasta. Kyseessä saattaa olla klassinen kielenmuutoksen tapaus: postposition kliittistytminen ja edelleen mahdollinen suffiksoituminen. Koska virossa ja vepsässä seuralaisuutta ilmaiseva postpositio on jo kehittynyt (komitatiivi)sijamuodoksi asti, on mahdollista, että suomenkin vastaava postpositio muuttuu ajan saatossa sijapäätteeksi. Kieliopillistuminen on tyypillisesti pitkän ajan kuluessa tapahtuva muutosprosessi, jota voi jossain määrin ennustaa, mutta ei koskaan varmasti. Tarkastelen tässä kirjoituksessa sitä, missä vaiheessa suomen *kanssa*-postposition kieliopillistumisprosessi on tällä hetkellä ja miten se asettuu suhteessa muiden itämerensuomalaisten kielten vastaavanlaiseen kehitykseen. Kirjoitus pohjautuu kandidaatintutkielmaani (Vierula 2016).

kaa-ainesta on käytetty esimerkkinä kieliopillistumisesta (ks. esim. Laitinen & Lehtinen 1997: 6–8; Campbell 1997: 56–57), mutta sitä ei ole tähän mennessä tutkittu perusteellisesti. Suomen *kanssa*-postpositiota ovat tutkineet viime aikoina Sirola-Belliard (2016, 2011; Sirola 2008), Meriläinen (2015) ja Tuukkanen (2012). Tutkimusten pääpaino on kuitenkin ollut muualla kuin kieliopillistumisessa. Sirola-Belliardin (2016) väitöskirja keskittyy *ine*-komitatiiviin, ja hän myös vertailee ko-

mitatiivia *kanssa*-postpositioon. Meriläinen (2015) puolestaan tarkastelee *kanssa*-grammin polyseemisyttä kognitiivisessa viitekehyksessä. Tuukkanen (2012) tutki- mus käsittelee postposition merkityksen laajenemista tavan ilmaisemiseen.

kanssa-postposition muutoskehitys on voinut lähteä liikkeelle itsenäisesti sekä suomessa että muissa itämerensuomalaisissa kielissä. Aiheeseen liittyvässä keskustelussa on kuitenkin pohdittu, onko suomen kehitys viron ja suomen kieli- kontaktin tulosta. Lainautumisajatusta tukee se, että *kaa*-aineksen suomalaisle- vikin painopiste on kymenlaaksolaisissa murteissa, ja se, että viron Tyttärsaaren murteessa se on koillisvirolaiseen tapaan esiintynyt vokaalisoinnun mukaisena. Muotoa tavataan kuitenkin myös Ylä- Satakunnan murteissa, jotka eivät ole olleet yhteydessä viroon tai kaakkoishämäläis-eteläsuomalaiseen alueeseen. (Laitinen & Lehtinen 1997: 7.)

Aineisto

Tutkimuksen aineistona on Helsingin puhekielen pitkittäiskorpus, jota käytin myös kandidaatintutkielmassani. Helsingin puhekielen aineistohankkeen käynnisti Terho Itkonen, ja sitä jatkoi vuodesta 1976 eteenpäin Heikki Paunonen. Vuodesta 2013 hankkeesta on vastannut Hanna Lappalainen. Korpus koostuu yksilöhaastatteluista, jotka on jaettu vuosikymmenten mukaan 1970-, 1990- ja 2010-luvun aineistoihin. Kaikkiin osakorpuihin sisältyy eri-ikäisten haastatteluja. 1970-luvun aineisto on jaettu asuinkau-

punginosan mukaan sosiolingvististä tutkimusta varten. Myöhemmin tehdyissä haastatteluisa kaupunginosakoodit sen sijaan viittaavat haastateltavan koulutus-taustaan. 1970-luvulla haastatelluista varsinaisen tutkimuksen kohteeksi rajattiin 96 haastatellun otos. 1990-luvun aineiston haastatelluista 29 on 1970-luvun tutkimuksen kahdesta nuorimmasta ikäryhmästä, ja lisäksi mukana on 16 uutta informanttia. Vuonna 2013 toteutetussa jatko-hankkeessa on haastateltu 16 uutta nuorta ja 27:ää 1990-luvun informanteista, joista 13:lle haastattelu oli kolmas. Tällöin myös jalostettiin aiemmin hankittu aineisto digitaaliseksi korpuksiksi. (Helsingin puhekielen pitkittäiskorpus 1970, 1990, 2010 [online-puhekorpus].)

Olen kerännyt *kanssa*, *kans* ja *kaa*-esiintymät jokaisen vuosikymmenen osakorpukselta. Osakorpukselta ovat kuitenkin keskenään epäsuhteiset. 1970-luvun aineistossa haastatteluja on kaikkiaan yli sata, kun taas 1990-luvun osakorpuksessa niitä on 45 ja 2010-luvulla 43. Myös ikäryhmien kokojen välillä on eroja.

Korpus koostuu haastattelut kokonaisuudessaan kattavista digitaalisista äänitiedostoista, mutta aineistoa kerätessäni kustakin haastattelusta oli litteroitu vain noin 30 minuutin osuus. Korpus päivitetään ja täydennetään tällä hetkellä. Aineistoa on litteroitu yksilöllisellä käsialalla, ja esimerkiksi assimilaatiota on merkitty eri periaatteilla. Kandidaatin-tutkimaksi varten en kuunnellut aineistoa, vaan keskityin litteroituun aineistoon. Tätä kirjoitusta varten olen kuunnellut *kaa*-esiintymiä saadakseni selville,

esiintyykö aineistossa tiettyjä fonologisia piirteitä, joista litteraateissa on vihjeitä, ja tällä perusteella olen tarkentanut joitain piirteitä esimerkkeihin.

2010-luvun osa-aineisto on olennainen *kanssa*-postposition tämänhetkisen muutosvaiheen kannalta, vaikka se onkin melko suppea. Varsinaisen aineistoni lisäksi olen etsinyt Internetistä esimerkkejä havainnollistamaan sitä, millainen käsitys kielenpuhujilla on *kaa*-aineuksesta tällä hetkellä: kirjoittavatko he sen esimerkiksi yhteen vai erikseen edeltävän substantiivin kanssa. Lisäksi olen ottanut mukaan *Suomen murteiden sanakirjan kanssa*-sanan esimerkkejä havainnollistamaan sitä, miten variantteja on käytetty vanhaan murteissa.

Mitä kieliopillistuminen on?

Kieliopillistumisella tarkoitetaan jatku-moluonteista prosessia, jonka kautta leksikaalinen aines muuttuu vähittäin merkitykseltään abstraktimmaksi. Merkityksen abstraktistuminen mahdollistaa kielenaineuksen vakiintumisen kieliopin rakenneosaksi. (Hopper & Traugott 1993: xv, 2–3; VISK, määritelmät s. v. *kieliopillistuminen*.) Kieliopillistumisen suunta on yleensä leksikaalisesta yksiköstä abstraktimmaksi, mutta yksisuuntaisuudelle on esitetty myös vastaesimerkkejä (ks. esim. Ojutkangas 2001: 75–79; Grünthal 2003).

Leksikaalisen sanan kieliopillistumisen asteittaista kehityskulkua suffiksiksi voidaan kuvata jatkumona (ks. esim. Campbell 1997: 56). Asetelmassa 1 on esitetty *kanssa*-postposition kieliopillistumista ku-

*kansa-ssa → kanssa → kans → kaa → -kaa
kansah kaah -kas
kää -kää

Asetelma 1.
kanssa-postposition kieliopillistumisjatkumo.

vaava jatkumo, jolla näkyvät puhekielessä ja murteissa käytetyt variantit.

Yleisin rekonstruktio postposition läh-
tömuodoksi on *kansa*-sanana inessiivisijai-
nen muoto *kansa-ssa*. Postpositiokehityk-
sen arvellaan saaneen alkunsa sentyyppi-
sissä konteksteissa kuin *menen sinne hei-
dän kansassaan*, jossa sanan *kansassaan*
merkitys on ollut suunnilleen sama kuin
ilmauksen *joukossaan* (SSA s. v. *kansa*;
Laitinen & Lehtinen 1997: 8). Varianteista
pisimmälle kieliopillistuneita ovat painol-
liseen substantiiviin kiinnittyneet painot-
tomat, affiksin kaltaiset muodot eli *kliittit*
(Hopper & Traugott 1993: 5–6, 132–133).

Suomen varsinaiset sijamuodot eivät
ole kehittyneet itsenäisistä sanoista (Lai-
tinen & Lehtinen 1997: 15), mutta muissa
itämerensuomalaisissa kielissä tällaisia
leksikaalislähtöisiä sijamuotoja esiintyy.
Viron komitatiivin päätte *-ga* on kehiti-
tynyt ’kanssa’-merkityksisestä postposi-
tiosta *kaas*. Postposition on ajateltu synty-
neen samasta *kansa*-sanasta kuin suomen
kanssa-postposition. Vepsän komitatiivin
yleisin muoto *-nke* on kehittynyt postposi-
tiosta **kera* ’kanssa’. (Ks. esim. Laanest
1975: 110; Grünthal 2003: 41, 50.) Nämä ko-
mitatiivien erilaiset lähtömuodot osaltaan
todistavat, että sukukielissäkin voi tapah-
tua samankaltaista kieliopillistumista toi-
sistaan riippumatta. Näin ollen myös suo-
messä käynnissä oleva kehitys voi hyvin
olla itsenäistä eikä viron kielen vaikutusta.

Kieliopillistumisen astetta on mahdol-
lista arvioida tietyin kriteerein. Postposi-
tion suffiksoitumista voidaan tarkastella
foneettisesta, morfologisesta, syntaktisesta
ja semanttisesta näkökulmasta (Tikka
1992: 69–72; Hopper & Traugott 1993: 2–
17). Suomen ja itämerensuomalaisten kiel-
ten kohdalla on lisäksi mahdollista tarkas-
tella sellaisia piirteitä, jotka ovat maailman
kielissä harvinaisia; tällainen piirre on esi-
merkiksi vokaalisointu (Miestamo 2006:
51–51). Esittelen seuraavissa luvuissa kri-
teereitä, joiden avulla tarkastelen, missä
vaiheessa *kaa*-aineoksen muutosprosessi

on ja missä määrin *kaa*-aineeksella on sija-
päätteen ominaisuuksia. Tässä yhteydessä
tärkeitä ovat elollisuushierarkiaan liittyvä
produktiivisuus, semanttiset ja funktio-
naaliset kriteerit sekä kliittistyminen. Sen
sijaan sananrajaiset äänneilmiöt, painotto-
muus ja vokaalisointu eivät aina kerro kie-
liopillistumisesta. Myös niiden todentami-
nen on usein ongelmallista.

Sananrajaiset äänneilmiöt

Kun postpositio alkaa suffiksoitua, post-
position ja sitä edeltävän sanan rajalla
esiintyy usein assimilatiota ja loppukon-
sonantin redusoitumista (Tikka 1992: 70).
Näitä ilmiöitä esiintyy suomen kielessä
paljon muutenkin, joten esimerkiksi velaar-
istuminen (esim. *koira[n] kanssa*) ei vielä
yksinään ole merkki kliittistymisestä. Hel-
singin puhekielen korpuksen 1990-luvun
haastattelut on litteroitu melko tarkasti
erilaisten fonologisten piirteiden, kuten
assimilaation ja rajageminaation osalta,
kun taas 2010-luvun litteraatteihin niitä
ei ole merkitty. Aineistoa kuuntelemalla
olen saanut selville, että myös 2010-luvun
aineistossa esiintyy sananrajaisia äänne-
ilmiöitä. Esimerkin 1 kaltaista assimilaati-
ota on aineistossa paljon:

- (1) – – et kavereitten *kaaj* jos läh-
tis sit etelääm mut, ku ei olluk
kesäduunii ni milläs sitä lähtee
mut- mutsi[n] *kaa* noo joo – –.
(HPP, 1990, M60)¹

kaa-aineoksen velaarinen klusiili *k* ai-
heuttaa sen, että sitä edeltävän sanan sa-
nanloppuinen nasaali *n* ääntyy velaarisenä.
Aineistossa on kuitenkin myös tapauksia,
joista on hankalaa kuulla, onko sanan lo-

1. Käytän esimerkkien viitteissä aineistoly-
henteitä, jotka on selitetty kirjoituksen lopussa.
Helsingin puhekielen pitkittäiskorpuksen (HPP)
esimerkeissä on mainittu lisäksi osakorpuksen
vuosikymmen ja informantin koodi (F [nainen] tai
M [mies] ja juokseva numero tai haastattelija H).

pussa *n* vai *ŋ*. Tällainen on esimerkiksi *äidin kaa*. Alveolaarinen *d* ja etuvokaali *i* saattavat vaikuttaa siihen, että kieli jää pitemmäksi aikaa alveolaarialueelle, jolloin genetiivin *n* ei välttämättä velaaristu.

Sanojen rajalla tapahtuvaa reduktiota esiintyy 1990-luvun ja 2010-luvun aineistoissa muutamissa tapauksissa (esim. 2).

- (2) - - en sit huomaa ku puhuu
joŋkuk kaa joka ei oo Helsin-
gistä. (HPP, 201, F80)

Useimmiten reduktio ilmenee assimilaationa. Esimerkin 2 tapauksessa assimilaatio muistuttaa rajageminaatiota, jossa seuraavan sanan alkukonsonantti kahdentuu (VISK 2004 § 34).

Redusoituminen

Reduktiossa kielenaines käy läpi sellaisen äänteellisen muutoksen, jonka tuloksena on sen kuluminen tai lyhentyminen. Se on usein yhteydessä kielenaineksen funktion ja merkityksen muutoksiin eli abstraktistumiseen. (Tieteen termipankki 28.5.2017: kielitiede: reduktio; Laitinen & Lehtinen: 1997: 10–11.) Samalla postposi-

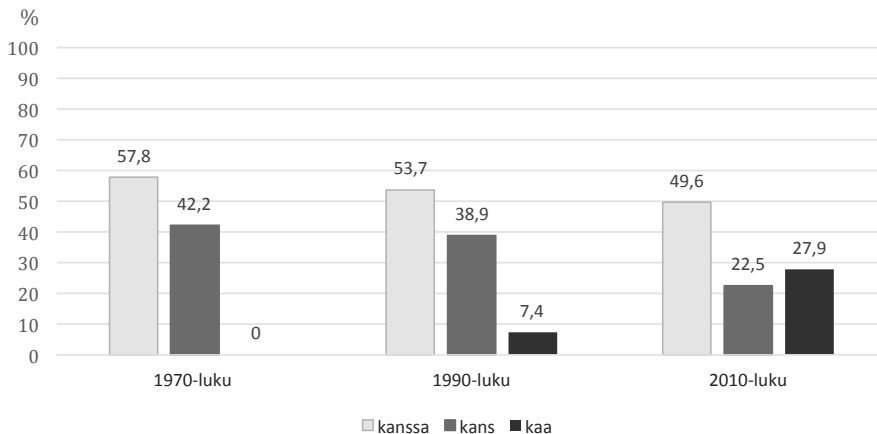
tio alkaa muuttua ulkomuodoltaan sijamuodon suuntaan (Tikka 1992: 67, 70–71).

Kuviossa 1 on esitetty aineistossani esiintyvien *kanssa*-postposition varianttien prosenttiosuudet eri vuosikymmeninä. 1970-luvun aineistossa redusoitunutta muotoa *kaa* ei esiinny lainkaan. *kanssa*-postposition rinnalla käytetään muotoa *kans*. Postpositiomuotoja esiintyy yhteensä 685, joista muodon *kanssa* osuus on hieman suurempi (57,8 %) kuin muodon *kans* (42,2 %). 1990-luvun aineistossa pidemmälle redusoitunut *kaa* esiintyy 16 kertaa (esim. 3).

- (3) - - sielt tuli joku tallinnalainen
laiva siältä ni, (,) juteltiin *niitten*
kaa. (HPP 1990 F72)

1990-luvun osakorpuksen *kaa*-esiintymät ovat yhtä lukuun ottamatta nuorimmilta haastateltavilta. Kaikkiaan tässä osa-aineistossa *kanssa*-postposition muotoja esiintyy 216. Näistä *kaa*-muodon osuus on vajaa kymmenesosa (7,4 %), muodon *kans* osuus runsas kolmannes (38,9 %) ja *kanssa*-muodon osuus hieman yli puolet (53,7 %).

2010-luvun aineistossa *kaa*-aines esiintyy jo 73 kertaa (esim. 4).

Kuvio 1.
kanssa-postposition varianttien prosenttiosuudet eri vuosikymmeninä.

- (4) -- se seurustelee suomenkielisen
ihmisen kaa -- (HPP 2010 F81)

kanssa-postposition erilaisia variantteja esiintyy 2010-luvun aineistossa yhteensä 262, joista *kaa*-muodon osuus on runsas neljännes (27,9 %), *kans*-muodon osuus vajaa neljännes (22,5 %) ja *kanssa*-muodon osuus noin puolet (49,6 %; ks. kuviota 1).

Aineiston perusteella redusoituminen muodosta *kans* muotoon *kaa* on levinnyt Helsingin puhekieleen 1990-luvulle tultaessa. 2010-luvulla *kaa* on jo melko yleinen ja sitä käytetään seuralaissuhteiden ilmaisemiseen enemmän kuin muotoa *kans*.

Kliittistyminen puhutussa ja kirjoitetussa kielessä

Suffiksin syntaktisiin kriteereihin kuuluu se, ettei se ei ole enää syntaktisesti riippumaton eivätkä kielenpuhujat pidä sitä erillisenä sanana (Grünthal 2003: 51; Tikka 1992: 72). Kun kliittistyminen on tapahtunut, konstruktion <*jonkun kaa*> osia ei enää pidetä erillisinä sanoina, vaan ne analysoidaan uudelleen yhdeksi kokonaisuudeksi (reanalyysistä ks. esim. Hopper & Traugott 1993: 40–62; Ojutkangas 2001: 63–64). Tauon puuttumista on ainakin joidenkin tutkijoiden piirissä pidetty tärkeänä suffiksoitumisen kannalta (Tikka 1992: 71). Tauon puuttuminen kliittistymisen kriteerinä on kuitenkin siinä mielessä ongelmallinen, että luonnollisessa puheessa taukoja ei sanojen välillä ole välttämättä muutenkaan (ks. esim. Wiik 1998: 121; Lauranto 2004: 79). Voitaisiin ajatella, että kieliopillistumisprosessi on pidemmällä silloin, kun uutta muotoa käytetään puheen lisäksi myös kirjoitetussa tekstissä. Ensimmäisenä uusia muotoja käytetään yleensä puhekieleen kaltaisessa kirjoitetussa kielessä, kuten tekstiviesteissä, Internetin keskustelupalstoilla ja blogiteksteissä.

Helsingin puhekielen korpuksessa *kaa* on systemaattisesti litteroitu erilleen subs-

tantiivista, mikä saattaa johtua siitä, että litteroija käsittää ilmauksen kahdeksi sanaksi. 2010-luvun litteraateista löytyy yksi esimerkki yhteen litteroiduista aineksista (esim. 5).

- (5) Onks koskaa ollu mitään semmosta et sä puhuisit *siskonkaa* vaik ruotsia --. (HPP, 2010, H)

Yhteen litteroituja muotoja löytyy myös *Suomen murteiden sanakirjan* (SMS) esimerkeistä (esim. 6).

- (6) Hutiloi (saunassa) *vihrankaa* ympär minkä nahka siis. (SMS) ('löi/hakkasi vihdan kanssa ympäri minkä nahka sieti')

Olen lisäksi etsinyt Internetistä sellaisia esimerkkejä, joissa substantiivi ja *kaa*-aines on kirjoitettu yhteen saadakseni selville, käsittävätkö kielenpuhujat *kaa*-muodon erillisenä sanana vai pidemmälle kieliopillistuneena kliittinä. Esimerkkejä kliittistyneestä *kaa*-muodosta on Internetissä satoja (esim. 7).

- (7) Kuka lähtis *munkaa* kahville? (KAKSPLUS)

Esimerkin 7 mukaista kliittistynyttä muotoa esiintyy muun muassa blogiteksteissä ja eri keskustelupalstoilla.

Produktiivisuus

Mitä useampien substantiivien yhteydessä postpositiota voidaan käyttää, sitä yleisempänä ja abstraktimpana sen merkitys voidaan nähdä (Tikka 1992: 72). Produktiivisuutta voidaan tarkastella elollisuushierarkian näkökulmasta, josta ehkä yleisimmin käytetty on Croftin (2003: 130) kolmiosainen malli. Sen ensimmäisellä tasolla eli persoonahierarkiassa 1. ja 2. persoona edeltävät 3. persoonaa. Toisella tasolla eli referenttisyshierarkiassa

pronominit edeltävät erisnimiä ja yleisnimiä. Kolmannella tasolla eli varsinaisessa elollisuushierarkiassa inhimillinen yleisnimi tulee ennen elollista ja elotonta yleisnimeä. Kieliopillistumisen alkuvaiheessa olevan postposition käyttö voi olla rajoittunut kuvaamaan vain ihmisviitteisten nominien välisiä suhteita, kun taas pidemmälle kieliopillistunut aines voi merkitykseltään abstraktimpana liittyä mihin tahansa nominiin, myös elottomaan.

Helsingin puhekielen 1990-luvun aineistossa *kaa*-muoto esiintyy ainoastaan ihmisviitteisten nominien kanssa. 2010-luvun aineistossa muotoa esiintyy kaikilla kolmella elollisuushierarkian tasolla olevien nominien kanssa, mutta suurimmaksi osaksi ihmisviitteisten sanojen kanssa. Elotontarkoitteisten nominien kanssa esiintyviä tapauksia on aineistossa kolme (esim. 8).

- (8) – – tai et mul saattaa olla parit lempihousut mitä mä sit käytäj ja sit *niiden kaa* melkee mitä vaam paitaa. (HPP, 2010, F77)

Helsingin puhekielen pitkittäiskorpuksen haastatteluisia käytyjen keskustelujen aiheet, kuten millaista kieltä haastateltavat käyttävät eri ihmisten kanssa, mahdollisesti rajaavat elotontarkoitteisten nominien esiintymistä. *Suomen murteiden sanakirjan* (SMS) litteraateissa redusoituneita muotoja käytetään elollisuushierarkian kaikilla tasoilla olevien nominien yhteydessä. Olen tarkastellut myös Internetistä poimimiani *kaa*-kliittitapauksia elollisuushierarkian näkökulmasta. Pronominien ja muiden ihmisviitteisten nominien yhteydessä *kaa*-aines esiintyy kliittinä satoja kertoja. Kliittiä esiintyy paljon myös muiden ei-inhimillisten elollistarkoitteisten nominien, kuten lemmikkieläinten, yhteydessä (esim. 9).

- (9) Meen nyt mun *koirankaa* lenkille. (DEMI)

- (10) Mä kokeilen nyt tota mutta *maidonkaa* tietty – –. (LETTU)

Elotontarkoitteisten nominien yhteydessä esiintyvät kliitit kertovat siitä, että kehitys on jo melko pitkällä. Kliittiä käytetään muun muassa puhuttaessa vaatteista, kulkuvälineistä (ks. seuraavan luvun esim. 12–13) ja ruokailusta (ks. esim. 10 ja seuraavan luvun esim. 11).

Semanttiset ja funktionaaliset muutokset

Sirola-Belliard (2016) on tutkinut *kanssa*-postposition merkitystä kielitypologisesta näkökulmasta. Hänen (mts. 273, 304–306) mukaansa *kanssa*-postposition merkityksen ydin on inhimillisten osapuolten (rinnakkaisen) yhdessäolon ilmaiseminen, esimerkiksi *laulan Lassen kanssa*. Postpositio voi yhdistää osapuolia paitsi rinnakkaisessa myös vastavuoroisessa toiminnassa (kuten *keskustella jonkun kanssa*), vertailuissa ja toiminnan suunnan tai kohteen ilmaisemisessa (mts. 273–297, 304–308).

kanssa-postpositiota käytetään yhdistämään myös epäsymmetrisiä osapuolia, ainakin ilmaisemaan hallussapitoa (*lähden retkelle eväiden kanssa*) ja väliettä (*korjaan tekstin punakynän kanssa*; Sirola-Belliard 2016: 275–277). Näissä eloton seuralainen on toissijainen osapuoli. Sanakirjojen mukaan tällaiset ilmaukset eivät kuulu postposition yleiskieliseen käyttöön, koska osapuolet eivät ole rinnastettavissa. Sirola-Belliardin (mts. 304–307) mukaan elottomien osapuolten yhdistäminen ei ole *kanssa*-rakennele tyypillistä. Arkikielessä *kanssa*-sanaa käytetään lisäksi adverbialina merkityksessä ’myös’ (*tule sinä kanssa*, KS s. v. *kanssa*).

Aineistossa muotoja *kans* ja *kanssa* käytetään ilmaisemaan sekä seuralaissuhteita (termi Sirola-Belliardin [2016: 27–31]) että merkitystä ’myös, lisäksi’. Muodon

redusoitumista saattaa seurata funktionaalaisia muutoksia (Grünthal 2003: 51). Aineiston perusteella *kaa*-muoto on alkanut semanttisesti eriytyä *kanssa*- ja *kans*-muodoista. *kaa*-aines ei esiinny lainkaan merkityksessä 'myös', vaan sitä käytetään vain seuralaissuhdetta ilmaisevassa merkityksessä. 1990-luvun aineistossa *kaa* ilmaisee ainoastaan inhimillisten osapuolten yhdessäoloa. 2010-luvun aineiston 73 *kaa*-muodosta 69 on tällaisessa käytössä, mutta sen lisäksi *kaa* osoittaa kahden ei täysin rinnasteisen tekijän suhdetta. Lausukkeessa, joka ilmaisee jonkin mukana olevan elottoman osallistujan, *kaa* esiintyy kolme kertaa. Muodon *kans* merkityksen jakaantuminen eri vuosikymmeninä käy ilmi kuvioista 2.

Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että samaan aikaan, kun *kaa*-variantin käyttö on lisääntynyt seuralaissuhdetta ilmaisevassa merkityksessä, *kans*-muodon seuralaissuhdetta ilmaiseva käyttö on vähentynyt mutta sen käyttö merkityksessä 'myös' on lisääntynyt. Yleiskielisen *kanssa*-variantin käytössä ei aineiston perusteella ole tapahtunut muutoksia eri vuosikymmenten välillä.

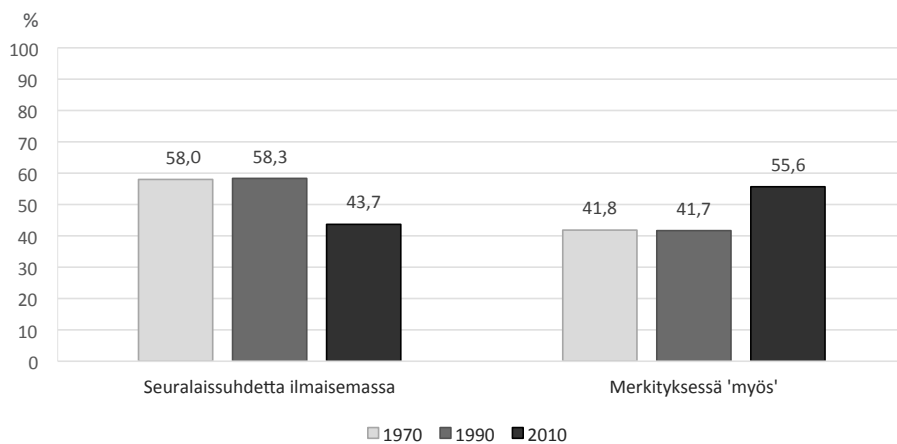
Heinen, Clauden ja Hünнемeyerin (1991: 164–166) mukaan komitatiivi, instru-

mentaali ja tavan ilmaiseminen muodostavat jatkumon monissa maailman kielten sijajärjestelmissä. Näin on myös suomen kielessä. Jaakola (1997: 146–149) esittää, että puhekielessä *kanssa*-postpositiolla on kehittynyt välineen ilmaisemisen funktio (*syödä lusikan kanssa*). Tuukkanen (2012) puolestaan toteaa, että konstruktio on laajentunut ilmaisemaan myös tapaa (*ilon kanssa*). Internetissä esiintyy jonkin verran *kaa*-kliitin instrumentaalista käyttöä (esim. 11).

- (11) Esimerkiksi syön haarukan ja veitsenkaa silleen, ku vasurit. (LANSETTI)

Kaikkein pisimmälle kieliopillistuneita *kaa*-kliitin muotoja ovat ne, jotka esiintyvät elotontarkoitteisten nominien yhteydessä ja joiden merkitys on laajentunut verrattuna *kanssa*-postposition merkitykseen. Tällaisia ovat ne *kaa*-kliittitapaukset, jotka ilmaisevat samaa kuin adessiivi ja jotka vastaavat näin ollen esimerkiksi viro-ron komitatiivia.

- (12) – – ja sitte illal bussinkaa takas himaa. (VOIMISTELU)

Kuvio 2. Variantin *kans* merkitys eri vuosikymmeninä.

- (13) Häistä suoraa vaa vaatteet vaihto ja *pyöränkaa* Jennille. (DESIGNER)

Esimerkkien 12 ja 13 muotoja voisi ainakin joissain konteksteissa ilmaista *kanssa*-postposition avulla, mutta etenkin kulkuneuvon yhteydessä yleiskielen mukainen ilmaisutapa olisi adessiivi (*matkustaa bussilla vs bussin kanssa, ajaa pyörällä vs pyörän kanssa*).

Paino

Painollisuuden häviämistä on pidetty yhtenä merkinä suffiksoitumisesta (ks. esim. Tikka 1992: 70). Sitä on kuitenkin vaikea todentaa, koska luonnollisessa puheessa sanat ovat usein painottomia (Lauranto 2004: 79–80). Paino ei myöskään vastaa yhtä ja vain yhtä prosodista muutujaa, vaan sen voi aiheuttaa moni tekijä yhtä aikaa (Wiik 1998: 116). Siitä syystä painon asemesta käytetään usein termiä *prominenssi*. Paino onkin näin ollen prominenssipotentiaali (Lauranto 2004: 82–83). Suomessa se osuu ensimmäiselle tavulle. Postpositiot ovat usein painottomia, suffiksit aina.

On kuitenkin tapauksia, joissa luonnollisessa puheessa *kanssa* on usein painollinen. Tällaisia ovat ne, joissa sitä käytetään merkityksessä 'myös, lisäksi' (esim. 14, painolliset tavut alleviivattu). Myös *myös*-sana on puheessa usein prominentti silloin, kun se esiintyy fokuoivana partikkelina lauseen lopussa (VISK 2004 § 840).

- (14) Heikki tulee kanssa.

Samalla tavalla käytetään myös redusoitunutta *kans*-variantti. Sen sijaan *kaa* ei aineistoissani esiinny ollenkaan fokusoi-
vassa merkityksessä. Tätä voidaan pitää merkinä siitä, että *kaa* ei saa painoa, mikä puolestaan saattaa viitata siihen, että *kaa* on alkanut kliittistyä. Asiaa pitää kui-

tenkin tutkia tarkemmin tarkoituksen mukaisemmasta aineistosta.

Vokaalisointu

Yksi merkki morfofonologisesta mukautumisesta on suffiksin mukautuminen sanavartalon vokaalistoon ja vokaaliharmoniaan (Tikka 1992: 70; Grünthal 2003: 52). Helsingin puhekielen korpuksessa *kaa*-aines on litteroitu takavokaaliseen muotoon myös etuvokaalisten sanojen jäljessä. Selviä etuvokaalisia *kaa*-variantteja ei aineistossa ole litteroijien eikä myöskään oman tulkintani mukaan. Etu- ja takavokaalisuus on kuitenkin jatkumoluonteinen piirre, ei joko-tai-asia. Jotta etuvokaalistumisesta voitaisiin sanoa mitään varmaa, pitäisi aineiston esiintymiä mitata foneettisesti. *Suomen murteiden sanakirjassa* vokaalisoinnun mukaisesta muodosta on muutama esimerkki sekä yhteen että erilleen pääsanastaan litteroituna. Vokaalisoinnun mukaisesti kirjoitettuja muotoja esiintyy jonkin verran myös Internetissä (esim. 15).

- (15) Ikeassa nautittiin myös *äidin-kää* glögiä –. (JOLUMIELI)

Vokaalisoinnun mukaiset muodot ovat kuitenkin harvinaisia, ja suurimmaksi osaksi *kaa* esiintyy takavokaalisena myös etuvokaalisten sanojen jäljessä. *Isossa suomen kieliopissa* (VISK 2004 § 1266) todetaan, että koska *kaa*-aines esiintyy paikoin etuvokaalisena, se osallistuu ainakin jossain määrin vokaalisointuun. Se taas ei ole adpositiomainen piirre.

Syntaktiset kriteerit

NP:n sisäinen sijakongruenssi on keskeinen seikka, kun tarkastellaan leksikaalisen aineksen muuttumista sijapäätteeksi. Suomessa NP:n adjektiivinen etumäärite kongruoi edussanansa kanssa: *pienellä pojalla*. Rinnasteiset nominit taipuvat mo-

lemmat samassa sijassa: *isällä ja äidillä*. (VISK 2004 § 1221, 1266.) Grünthalin (2003: 50–52) mukaan on kieli- ja rakennekohtaista, mitkä sijasuffiksit mukautuvat taivutusmorfologiaan ja sen sääntöihin ja kuinka nopeasti muutokset tapahtuvat. Virossa adjektiivinen etumäärite ei kongruoi komitatiivimuotoisen substantiivin kanssa: *punase autoga* 'punaisen auton kanssa, punaisella autolla'. Kongruoimattomuus on ominaista myös viron muille sekundaareille sijapäätteille. Viron komitatiiville on tyypillistä, että rinnasteisissa tapauksissa vain jälkimmäinen substantiivi osallistuu sijataivutukseen: *isa ja emaga* 'isän ja äidin kanssa'.

Helsingin puhekielen pitkittäiskorpuksen aineistossa ei ole yhtään esiintymää, jossa attribuutti kongruoisi substantiivin *kaa*-aineen kanssa, vaan kaikki tapaukset edustavat kongruoimattomuutta (esim. 16).

- (16) - - no mun *vanhojen yläaste-kavereiden kaa* me puhutaan suomee ja englantii sekasin - -. (HPP, 2010, F81)

Ei myöskään Suomen murteiden sanakirjassa eikä Internetistä löytämässäni esimerkeissä ole kongruoivia muotoja. Rinnastuksessa *kaa*-aines esiintyy vain jälkimmäisen sanan yhteydessä (esim. 17, ks. myös esim. 11).

- (17) Entä pu- sun *isän ja siskon kaa* puhutsä suomee? (HPP, 2010, H)

Suomen sijapäätteille on ominaista, että ne liittyvät sanan vartaloon monikon tunnuksen jälkeen ja ovat morfeemijärjestyksessä ennen possessiivisuffiksia ja liitepartikkeleita: *kavere-i-lla-ni-kin* (VISK 2004 § 78). Aineistossani genetiivin päätte ja liitepartikkelit, kuten *-kin* ja *-kään*, tulevat kuitenkin ennen *kaa*-ainesta (esim. 18). Tässä mielessä *kaa*-ainesta käytetään

aineistoni perusteella kuten postpositiota tai liitettä.

- (18) - - välil mun *kavereittenjik kaa* just sillee hauskuuden vuoksi puhutaan englantii - -. (HPP, 2010, F79)

Internetistä olen sen sijaan löytänyt tapauksia, joissa *kaa*-aines esiintyy ennen liitepartikkelia (esim. 19).

- (19) Luulen kans et ku ollaa menty *Nemonkaa* ja *senkaaki* jouduttu taistelemaa - -. (UNELMA)

Esimerkin 19 mukaisissa muodoissa *kaa*-aines asettuu morfeemijärjestyksessä sijapäätteen paikalle, ennen liitettä, ja käytättyy siten sijamuodon kaltaisesti.

Lopuksi

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on ollut tarkastella sitä, missä vaiheessa *kanssa*-postposition ja erityisesti *kaa*-muodon kieliopillistumisprosessi on ja miten *kaa*-muotoa käytetään. Aineiston perusteella voidaan sanoa, että redusoitunut *kaa*-aines on alkanut viime vuosikymmeninä vähitellen yleistyä. Se esiintyy myös substantiiviin kiinnittyneenä kliittinä. Internetistä etsimäni esimerkit osoittavat, että *kaa*-kliittiä käytetään jo jonkin verran myös puheenomaisessa kirjoitetussa tekstissä. Merkittävää on, että aineiston perusteella *kaa*-ainesta ei käytetä merkityksessä 'myös, lisäksi'. Se on siis alkanut semanttisesti eriytyä *kanssa*- ja *kans*-muodoista. Muutoksen näkökulmasta tärkeää on myös elollisuushierarkiaan liittyvä produktiivisuus eli se, että *kaa*-kliittiä käytetään jonkin verran myös elottomien nominien kanssa. Erityisen kiinnostavaa on sen sijamuotomainen käyttö viron komitatiivin tapaan adessiivin sijasta.

On mahdollista, että *kaa*-kliitti ajan myötä kehittyy sijamuodoksi. Nykykie-

lessä *kaa* on yleensä joko oma sanansa tai kliitti, mutta kielenkäytöstä löytyy myös jo sellaisia esimerkkejä, joissa *kaa* asettuu morfeemijärjestyksessä sijapäätteen paikalle. Viron sekundaariset sijamuodot tarjoavat hyvän vertailukohdan *kaa*-kliitin kehityksen tutkimiselle. Mikäli *kaa* jatkaa kehitystään suffiksiksi asti, voi kehitys kulkea samaa polkua kuin viron komitatiivin, jolloin se ei mukautuisikaan suomen syntaksille tyypilliseen NP:n sisäiseen kongruenssiin.

Olen tässä kirjoituksessa vasta raa-
paissut pintaa. *kaa*-aineuksen käyttö ja sen suhde sekä *kanssa*-postpositioon että *ine*-komitatiiviin tarjoavat vielä paljon kiinnostavaa tutkittavaa, puhumattakaan tarkemmasta vertailusta muiden itämeren-suomalaisten kielten komitatiiveihin.

SUVI VIERULA
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Aineistolähteet

HPP = Helsingin puhekielen pitkittäiskorpus (1970, 1990, 2010) [online-puhekorpus]. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos, Kotimaisten kielten keskus & Heikki Paunonen 2014. URN: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2014073041> (7.3.2016).

KAKSPUS = Kaksplus-lehden keskustelufoorumi. <http://kaksplus.fi/threads/kuka-lahtis-munkaa-kahville.1328859/> (12.4.2016).

DEMI = <https://www.demi.fi/keskustelut/oma-planeetta/meen-nyt-mun-koiran-kaa-lenkille#> (12.04.2016).

LETTU = <https://reseptivihko.net/lettutaikina> (24.05.2016).

LANSETTI = https://irc-galleria.net/user/Lansetti_80/blog/1111574 (24.05.2016).

VOIMISTELU = <http://ilovebieber93.blogspot.fi/2011/12/voimisteluu.html> (18.05.2016).

DESIGNER = <http://myownlifedesigner.blogspot.fi/2011/06/im-flirtin-with-my-eyes-wanna-leave.html> (18.05.2016).

JOULUMIELI = <http://blogs-from-laura.blogspot.fi/2014/12/missa-joulumieli.html> (12.04.2016).

UNELMA = <http://tauttaunelmaa.blogspot.fi/2015/07/ala-tuomitse-ennen-kun-olet-kunnolla.html> (24.05.2016).

Kirjallisuuslähteet

CAMPBELL, LYLE 1997: Typological and areal issues in reconstruction. – Jacek Fisiak (toim.), *Linguistic reconstruction and typology* s. 49–72. Trends in Linguistics. Studies and monographs 96. Berlin: Mouton de Gruyter.

CROFT, WILLIAM 2003: *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.

GRÜNTAL, RIHO 2003: *Finnic adpositions and cases in change*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 244. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

HEINE, BERND – CLAUDI, ULRIKE – HÜNEMEYER, FRIEDRIKE 1991: *Grammaticalization. A conceptual framework*. Chicago: The University of Chicago Press.

HOPPER, PAUL – TRAUOGOTT, ELIZABETH 1993: *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

JAAKOLA, MINNA 1997: Genetiivin kanssa esiintyvien adpositioiden kielipillistumisestä. – Lea Laitinen & Tapani Lehtinen (toim.), *Kielipillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 121–156. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2016. URN:NBN:fi:kotus-201433 (6.3.2017).

LAANEST, ARVO 1975: *Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse*. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia. Keele ja Kirjanduse Instituut.

- LAITINEN, LEA – LEHTINEN, TAPANI 1997: Johdanto. – Lea Laitinen & Tapani Lehtinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 6–8. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LAURANTO, YRJÖ 2004: Puheen jaksotus, intonaatio ja välikielen pragmatiikan jäljitelty puhe. – Boglárka Straszer & Anneli Brown (toim.), *Suomen kielen prosodian opettamisen ja oppimisen kysymyksiä* s. 47–116. Kakkoskieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MERILÄINEN, JOHANNA 2015: *Taitava kielen kanssa. Kanssa-grammin polysemiaa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201510082037.pdf>.
- MIESTAMO, MATTI 2006: Suomi maailman kielten joukossa eli mikä suomen rakenteessa onkaan erityistä. – Minna Harmanen & Mari Siirainen (toim.), *Kielioppi koulussa* s. 43–54. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLX. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- OJUTKANGAS KRISTA 2001: *Ruumiinosien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 845. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIROLA, MAIJA 2008: *Komitatiivi nykysuomessa. Sijan typologista ja areaalista taustaa sekä sen ilmaisemat merkitykset Helsingin Sanomien korpuksessa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. URL: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79650/gradu02776.pdf>.
- SIROLA-BELLIARD, MAIJA 2011: Is there a future for the Finnish comitative? Arguments against the putative synonymy of the comitative case *-ine* and the postposition *kanssa*. – Seppo Kittilä, Katja Västi & Jussi Ylikoski (toim.), *Case, animacy and semantic roles* s. 135–153. Amsterdam: John Benjamins.
- 2016: *Suomen komitatiivi. -ine ja kanssa*. Acta Universitatis Tamperensis 2219. Tampere: Tampere University Press. URL: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99833/978-952-03-0246-7.pdf>.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisu 30. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2012. <http://kaino.kotus.fi/sms> (6. 3.2017).
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 1 A–K*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1992.
- Tieteen termipankki*. <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:reduktio> (28.5.2017).
- TIKKA, TOIVO 1992: *Vepsän suffiksoituneet postpositiot. Kieliopillisiin sijoihin liittyvä suffiksoituminen*. Studia Uralica Upsalensia 22. Uppsala.
- TUUKKANEN, MAARIA 2012: *Lue ajatuksen kanssa. Tapaa ilmaiseva x:n kanssa -konstruktio kieliopillistumisen näkökulmasta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. URL: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120851/urn_nbn_fi_uef20120851.pdf.
- VIERULA, SUVI 2016: *Katsaus suomen kanssa-postposition kieliopillistumiseen*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto.
- WIIK, KALEVI 1998: *Fonetikan perusteet*. Helsinki: WSOY.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio. <http://scripta.kotus.fi/visk> (6.3.2017).